

ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ο Θρεπτικός Άρτος και ο Άρτος της Ζωής

► **Θ. Μαυρομούστακος**
Αναπληρωτής Καθηγητής
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου
Αθηνών, Απόφοιτος
Θεολογικής Σχολής Αθηνών

«Και δος πεινώντι τον άρτον εκ ψυχής σου και ψυχήν τεταπεινωμένην εμπλήσης, τότε ανατελεί εν τω σκότει το φως σου, και το σκότος σου ως μεσημβρία».

Και εάν δώσεις σ' αυτό που πεινά τον άρτο με όλη την προθυμία της ψυχής σου και χορτάσεις ψυχή, η οποία έχει ταπεινωθεί από τις στερήσεις, τότε θα ανατείλει το φως της ευτυχίας σου και της θείας προστασίας σου στο σκοτάδι και το σκοτάδι της αθλιότητάς σου θα μεταβληθεί και θα λάμψει σαν το μεσημβρινό φως.

(Ησ 59:10)

Α' ΜΕΡΟΣ

Από τα αρχαία χρόνια οι Έλληνες εμπνεύστηκαν από την ανακάλυψη των δημητριακών. Εντυπωσιακό φάνταζε γι' αυτούς ότι ο σπόρος έπρεπε να ταφεί στη γη, για να καρποφορήσει. Έμοιαζε ότι ο θαμμένος -ή όπως τοποθετείται ο νεκρός στη γη- σπόρος ζωντάνευε, ανασταινόταν, βλάστανε και καρποφορούσε. Τόσο εντυπωσιακός ήταν αυτός ο κύκλος της βλάστησης, ώστε οι αρχαίοι μας πρόγονοι καθιέρωσαν τη θεά Δήμητρα ως μητέρα των δημητριακών. Αυτή επινοεί τον άρτο. Πλάθουν επίσης το μύθο της κόρης της Περσεφόνης, η οποία αρπάζεται από τον Πλούτωνα, για να δείξουν ακριβώς ότι υπάρχουν οι θερινοί μήνες, όπου η Περσεφόνη μένει στον κάτω κόσμο, η γη είναι ξερή και ο σπόρος βρίσκεται κάτω στο χώμα. Θα ανέλθει και πάλι, όπως γράφουν στο βιβλίο με τίτλο «Το ψωμί των Ελλήνων και τα γλυκίσματα της λαϊκής μας παράδοσης» ο Νίκος και η Μαρία Ψυλάκη για τον άρτο, όταν αρχίσει ο ενταφιασμένος σπόρος να βλαστάνει.

Η Δήμητρα, στην περιπλάνηση της για την εξεύρεση της Περσεφόνης, κάθεται στον ίσκιο του ευλογημένου δέντρου μιας ελιάς, κοντά σε ένα πηγάδι και μεταμορφώνεται σε γριά. Κάποιες κοπέλλες που τη βλέπουν, την

Θεά Δήμητρα

οδηγούν στο σπίτι του Κελεού, άρχοντα της Ελευσίνας, όπου της ανατίθεται να μεγαλώσει το βρέφος του, το Δημοφώντα. Κάθε βράδυ το έβαζε στη φωτιά, για να το κάνει αθάνατο. Η μητέρα όμως του παιδιού, βλέποντας την άγνωστη γριά να βουτά στις φλόγες το υιό της, τρομάζει. Η Δήμητρα θυμώνει και προστάζει να της χτίσουν ναό στην Ελευσίνα.

Στο μύθο, να αναφέρουμε επίσης τον άλλοτε εμφανιζόμενο ως άρχοντα της Ελευσίνας και άλλοτε ως υιό, του Κελεού Τριπτόλεμο, ο οποίος διαδίδει τους δημητριακούς καρπούς. Έτσι οι άνθρωποι γνωρίζουν το σιτάρι, την καλλιέργεια και την επεξεργασία του, το μύλο, το αλεύρι και το ψωμί. Οι αρχαίοι μας πρόγονοι βλέπουν τον κύκλο βλάστησης ως ένα μυστήριο. Γι' αυτό δημιουργούν τα Ελευσίνια Μυστήρια.

Στα εγκώμια της Μ. Παρασκευής στην Α' Στάση, ο Ιησούς παρομοιάζεται ως «κόκκος σίτου υποδύς κόλπους γης (βυθισμένος μέσα στα σπλάχνα της γης) τον πολύχουν αποδέδωκας άσταχυν (ο οποίος εκαρποφόρησε πλουσιό-

τατο στάχυ) αναστήσας τους βροτούς τους εξ Αδάμ αφού ανέστησε όλους τους ανθρώπους που κατάγονται από τον Αδάμ».

Στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη (12: 24), παρομοιάζεται ο θάνατος και η ανάσταση από τον Ιησού με την πτώση του σπόρου και στο θάψιμο του στη γη και στη συνέχεια στο πλούσιο κάρπισμά του. « Αλήθεια, αλήθεια σας λέω, αν ο σπόρος του σιταριού δεν πέσει στη γη να πεθάνει, αυτός μόνος του μένει. Αν όμως πεθάνει, φέρνει πολύν καρπό».

Στόχος μας όμως, δεν είναι να μελετήσουμε σε βάθος το ρόλο του σίτου και του άρτου στην Ελληνική και σε άλλες κοινωνίες, όπου είναι σημαντικός. Το άρθρο αυτό στοχεύει να μεταδώσει τους συμβολισμούς, τα ήθη και τα έθιμα, καθώς και τη χρήση του σίτου και του άρτου στα διάφορα μυστήρια και παραδόσεις της Εκκλησίας μας. Έχουμε κάνει ήδη το ίδιο με το ύδωρ και τον οίνο.

Να αναφέρουμε επίσης ότι η σημασία του άρτου αντανakλάται ακόμη και στις επαναστάσεις. Ο λαός ζητά «Ψωμί και Ελευθερία». Πρώτη μέριμνα του λαού είναι να

ζήσει και μετά να αποκτήσει το ανώτατο αγαθό όλων, την Ελευθερία του. Επίσης στους θρήνους του Ιερεμία αναφέρεται: «Αναστενάζουν όλοι οι κάτοικοι, ψωμί ζητούν (1: 11). Απλώσαμε ικετευτικά τα χέρια μας στην Αίγυπτο και στην Ασσυρία, για να χορτάσουμε ψωμί » (5: 6).

Ο άνθρωπος σιτοφάγος και όχι οψοφάγος. Ας αρχίσουμε το άρθρο από μια σημαντική διαπίστωση του Κλήμη του Αλεξανδρέα. Διαπίστωσε πως από τη φύση του ο άνθρωπος είναι σιτοφάγος (γνωρίζει να παρασκευάζει και να καταναλώνει το ψωμί) και όχι οψοφάγος (εκείνος που τρώγει κρέας χωρίς ψωμί).

Συμβολισμοί Άρτου

Άρτος ο θεραπευτικός: Τα θαύματα του Ιησού με τους πέντε και επτά άρτους είναι τα πιο γνωστά (Μκ 6: 36-44, Λκ 8: 14, Ιωα 6: 5-7, 23 Μτ 15: 34. Μκ 9: 4).. Θαύματα όμως με άρτους αναφέρονται επίσης και στην Παλαιά Διαθήκη. Ήρθε κάποιος στον Ελισσαίο από τη Βαάλ-Σαλίσά και έφερε είκοσι κριθαρένια, ζυμωμένα με το αλεύρι των πρωτογεννημάτων, καθώς και φρέσκα στάχυα στο ταγάρι του. Ο Ελισ-

σαίος είπε στον υπηρέτη του: "Δώστε στους ανθρώπους να φάνε». Αλλά ο υπηρέτης είπε: "Πως μπορεί να φτάσει αυτό για εκατό ανθρώπους;» Ο Ελισσαίος απάντησε: " Δωσ' τα στους ανθρώπους να φάνε, γιατί ο Κύριος λέει ότι θα φάνε και θα περισσέψουν». Ο υπηρέτης τα έβαλε μπροστά τους κι' έφαγαν και περισσεψαν, όπως το είχε πει ο Κύριος (Β' Βασ 4: 42-44). Ο Ηλίας ζητά από τη χήρα του Σατρεπτά ψωμί κι' αφού του δίνει, της λέει ότι ο Κύριος δεν θα της στερήσει το αλεύρι, για να κάνει ψωμί, ούτε το λάδι (Α' Βασ 17: 13). Ο άγγελος χορηγεί στον προφήτη Ηλία λαγόνα ψημένη σε καυτές πέτρες και νερό (Α' Βασ 19: 6).

Όπως το έλαιον και ο οίνος, έτσι και ο άρτος χρησιμοποιήθηκε ως θεραπευτικό. Στο ευχολόγιο (τέλη 3ου -αρχές 4ου αιώνα) ζητείται από το Χριστό να καταστήσει τον άρτο φάρμακο ζωής και σωτηρίας,, να φέρει υγεία της ψυχής, του σώματος και του πνεύματος. Ο άρτος μετουσιώνεται δηλαδή σε άρτο της ζωής και της υγείας. Ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος αναφέρει πως ο άρτος που κόβεται, είναι φάρμακο αθανασίας, είναι αντίδοτο που δεν μας αφήνει να πεθάνουμε, αλλά να ζούμε στην αιώνια ζωή. Είναι καθαρτήριο και αλεξικακο μαζί.

Ένα θαύμα του Ελισσαίου μπορεί να έχει και "φαρμακευτική αξία». Ο Ελισσαίος είπε στον υπηρέτη του να βάλει τη μεγάλη χύτρα και να μαγειρέψει λαχανικά για τους προφήτες. Ένας από τους προφήτες βγήκε στο χωράφι να μαζέψει χόρτα και βρήκε ένα αγριάμπελο, που πάνω του υπήρχαν πικράγγουρα. Τα μάζεψε και γέμισε την ποδιά του μ' αυτά και μετά ήρθε και τα έκοψε κομμάτια μέσα στη χύτρα των φαγητών, χωρίς να ξέρει τι είναι. Όταν αργότερα

Ο Χριστός ευλογεί τους πέντε άρτους (και τους δυο ιχθείς).

έδωσαν στους άντρες από τη σούπα αυτή να φάνε, τη δοκίμασαν και φώναξαν: «Ο Ελισσαίος είπε στον υπηρέτη του να βάλει. Άνθρωπε του Θεού, υπάρχει δηλητήριο στη χύτρα». Και κανείς δεν μπορούσε να τη φάει. Τότε ο Ελισσαίος είπε: "Φέρτε μου το αλεύρι". Το έριξε μέσα στη χύτρα και είπε: "Δώστε τώρα στους ανθρώπους να φάνε". Το περιεχόμενο της χύτρας ήταν πια κατάλληλο για να φαγωθεί.

Χριστός-Άρτος Ζωής

Στο Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο (6:26), όταν ζήτησαν το Χριστό μετά το θαύμα των πέντε άρτων, τους είπε: «Αλήθεια, αλήθεια σας λέω, με ζητάτε, όχι επειδή είδατε υπερφυσικές ενέργειες, αλλά επειδή φάγατε απ' τα ψωμιά και χορτάσατε. Να εργάζεστε όχι για την τροφή που φθείρεται (χάνεται), αλλά για την τροφή που μένει (πάντοτε), για την αιώνια ζωή, που θα σας δώσει ο Υιός του ανθρώπου». Όταν τον ρώτησαν ποια υπερφυσική ενέργεια χρησιμοποίησε για να δουν και να πιστέψουν και τι έργα κάνεις; τους απάντησε: «Οι πατέρες μας έφαγαν το μάννα στην έρημο, όπως είναι γραμμένο. Ψωμί απ' τον ουρανό τους έδωσε να φάνε». Τους είπε ο Ιησούς: «Αλήθεια, αλήθεια σας λέω, δεν σας έδωσε ο Μωϋσής το ψωμί απ' τον ουρανό, αλλά ο πατέρας μου σας δίνει τώρα το ψωμί απ' τον ουρανό, το αληθινό. Γιατί το ψωμί του Θεού είναι αυτό που κατεβαίνει απ' τον ουρανό και δίνει ζωή στον κόσμο». Του είπαν λοιπόν: «Κύριε, δος μας πάντοτε αυτό το ψωμί». Κ' ο Ιησούς τους απάντησε. «Εγώ είμαι ο άρτος της ζωής. Όποιος έρχεται σ' εμένα δεν θα πεινάσει κι' όποιος πιστεύει σ' εμένα δεν θα διψήσει ποτέ (εγώ ειμί ο άρτος της ζωής. ο ερχόμενος προς με ου μη πεινάσῃ και ο πιστεύων εις εμέ, ου μη

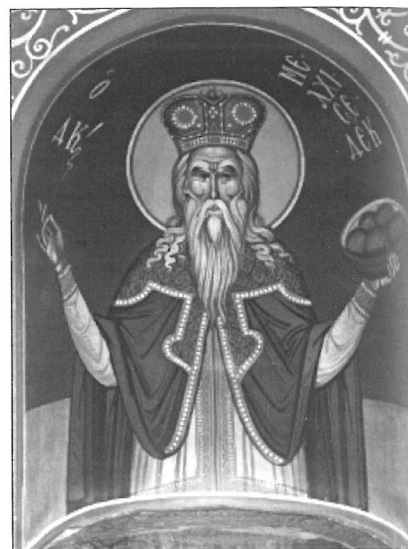
διψήσῃ πώποτε (6:35)». Εγόγγυζαν οι Ιουδαίοι, επειδή είπε: «Εγώ είμαι το ψωμί που κατέβηκε απ' τον ουρανό». Συνεχίζει και πάλι ο Ιησούς: «Εγώ είμαι ο άρτος της ζωής, οι πρόγονοί σας έφαγαν το μάννα στην έρημο και πέθαναν. Αυτός είναι ο άρτος που κατεβαίνει απ' τον ουρανό, για να φάει κανείς απ' αυτόν και να μην πεθάνει. Εγώ είμαι ο ζωντανός άρτος που κατέβηκε απ' τον ουρανό. Αν κάποιος φάει απ' αυτόν τον άρτο, θα ζήσει αιώνια. Και ο άρτος που θα δώσω εγώ είναι η σάρκα μου, που θα την προσφέρω για τη ζωή του κόσμου (6: 48-51)». Συνεχίζοντας ο Χριστός είπε και το εξής: «Αυτός είναι ο άρτος που κατέβηκε από τον ουρανό, όχι έτσι όπως έφαγαν οι πρόγονοί σας το μάννα στην έρημο και πέθαναν. Όποιος τρώει αυτόν τον άρτο θα ζήσει για πάντα».

Ο άρτος και το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας

Γνωρίζουμε ότι ο Ισαάκ ξεγελάστηκε, όταν ευλόγησε τον Ιακώβ, ο οποίος του έφερε φαγητό να φάγει και κρασί, για να πιει πριν από τον Ησαΰ. Τον ευλογεί δε τον Ισαάκ λέγοντάς του: «Είθε να σου δώσει ο Θεός από τη δροσιά του ουρανού και την ευφορία της γης, ώστε να παράγεις πολύ σιτάρι και οίνο» (Γεν 27: 28). Όταν αργότερα ο Ησαΰ τον παρακαλεί να τον ευλογήσει, όπως όφειλε, επειδή ήταν ο πρωτότοκος γιός του, ο Ισαάκ αρνείται, γιατί λέγει ότι τον έχει ήδη ευλογήσει, αφού του πρόσφερε άρτο και οίνο, προφανώς μη γνωρίζοντας ότι έπραξε αυτό προς τον Ιακώβ (Γεν 27: 37).

Το παράδειγμα του Μελχισεδέκ είναι ακόμη πιο απτό. Ο Μελχισεδέκ ήταν βασιλιάς της Ιερουσαλήμ (Σαλήμ) και ιερέας του Θεού του Υψίστου. Πρόσφερε προς τον Αβραάμ άρτους και οίνο και τον ευλόγησε λέγοντας: «Ας είναι

ευλογημένος ο Άβραμ από το Θεό τον Υψιστο, που δημιούργησε τον ουρανό και τη γη». Το ίδιο έκανε και ο Ιησούς Χριστός σε ανάμνηση της λυτρώσεως του ανθρώπινου γένους από τη δουλεία του κακού. Το γεγονός αυτό προεικονίζει τη Θεία Ευχαριστία (Γεν 14: 18).

Ο Μελχισεδέκ προσφέρει άρτους.

Η προτύπωση του άρτου της θείας Κοινωνίας υπάρχει στη φιλοξενία των τριών Αγγέλων από τον Αβραάμ. Η περιποίηση των ξένων περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων το φτιάξιμο πιπών από τη Σάρα, ζυμώνοντας τρεις γαβάθες εκλεκτού αλευριού (Γεν 19: 5-6). Την ίδια φιλοξενία συναντούμε στα Σόδομα και Γόμορα από το Λωτ σε δύο αγγέλους, όπου τους έψησε άζυμα ψωμιά και έφαγαν (Γεν 18: 3).

Η αξία της Θείας Ευχαριστίας εξαιρείται στην Α' Επιστολή του Παύλου προς τους Κορινθίους, όπου ο Απόστολος Παύλος μιλάει για τις συγκεντρώσεις τους στις εκκλησίες: «Εγώ τους λέει παρέλαβα από τον Κύριο αυτό που και σε σας παρέδωσα». Ότι δηλαδή ο Κύριος Ιησούς τη νύχτα που παραδινόταν πήρε τον άρτον, κι' αφού ευχαρίστησε τον έκοψε

και είπε: «Πάρτε, φάτε. Αυτό είναι το σώμα μου που κόβεται για σας. Αυτό να κάνετε για να με θυμάστε» (Μκ 14: 1-26, Λκ 22: 1-19, Ιωα 13:18). Με τον ίδιο τρόπο πήρε και το ποτήριο, αφού δείπνησε, λέγοντας: «Αυτό το ποτήριο είναι η καινή διαθήκη, που σφραγίζεται με το αίμα μου. Αυτό να κάνετε για να με θυμάστε». Είναι γνωστό ότι στο τελετουργικό πασχαλινό τραπέζι οι Ιουδαίοι είχαν κοινό ποτήρι, που περιφερόταν και έπιναν όλοι τρεις φορές. Η τρίτη φορά ήταν μετά το τέλος του φαγητού και συνεχίζει: «Να θυμάσθε κάθε φορά που τρώτε αυτόν τον άρτο και πίνετε από το ποτήρι αυτό γίνεστε αγγελιαφόροι του θανάτου του Κυρίου, μέχρις ότου έρθει. Ωστε όποιος τρώει από τον άρτο ή πίνει από το ποτήρι του Κυρίου ανάξια, θα είναι ένοχος απέναντι στο σώμα και στο αίμα του Κυρίου. Όμως ας δοκιμάζει ο άνθρωπος τον εαυτό του και έτσι ας τρώει από τον άρτο κι' ας πίνει από το ποτήρι. Γιατί όποιος τρώει και πίνει χωρίς να είναι άξιος, κατάκριση του εαυτού του κάνει και τρώει και πίνει, μη διακρίνοντας το σώμα του Κυρίου (Α' Κορ 11: 21-29)». Ο Χριστός αναφέρεται στην Καινή Διαθήκη, γιατί η Παλαιά Διαθήκη έχει ήδη προσφερθεί με το Μωϋσή στους Ισραηλίτες. Ας θυμηθούμε το Μωϋσή, ο οποίος πήρε αίμα από δοχεία και ράντισε το λαό και τους είπε: «Αυτό είναι το αίμα της διαθήκης που έκανε μαζί σας ο Κύριος» (Εξ 24:7-8).

Σε ένα άλλο εδάφιο, στην ίδια Επιστολή, γράφεται: «Το ποτήρι της ευλογίας που ευλογούμε, δεν είναι κοινωνία του αίματος του Χριστού; Επειδή ένας είναι ο άρτος, γι' αυτό οι πολλοί είμαστε ένα σώμα, επειδή όλοι μας μετέχουμε στον ένα άρτο » (Α' Κορ 11:16-17).

Ο άρτος συμβολίζει την Εκκλη-

σία, που ενώνει τους πιστούς σε ένα σώμα. « Ένας άρτος, ένα σώμα είμαστε οι πολλοί», λέει ο Απόστολος Παύλος. Όπως ο άρτος είναι αποτέλεσμα συνένωσης πολλών μικρών κλασμάτων, πολλών σπόρων σιταριού που προηγουμένως ήταν διασκορπισμένοι, έτσι και η Εκκλησία θα συναχθεί από τα πέρατα της γης στη Βασιλεία του Χριστού.

Ο Κύριος μάς προσφέρεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ως τροφή και ποτό, για να τον αφομοιώνουμε. Αποτελεί το συμβολισμό και το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Το ίδιο πράττει ο Κύριος με το μαθητή του Θωμά, το λεγόμενο Δίδυμο. Δέχεται τη ψηλάφιση και παλάμισή του, ώστε ο Χριστός να μπορεί να γεύεται από τους μελλοντικούς πιστούς του όχι μόνο «παθών», αλλά και «αναστάς». Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που η Ορθόδοξη Πίστη μας βασίζεται στο Πάθος και την Ανάσταση του Κυρίου, η οποία έμπρακτα αποδεικνύεται από το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Να αναφέρουμε επίσης ότι στο Μυστικό Δείπνο (Μκ 14: 1-26, Λκ 22: 1-19, Ιωα 13:18) Μτ 26: 26) ο Χριστός φανερώνει ότι κάποιος θα τον παραδώσει, για να εκπληρωθεί η γραφή: «Αυτός που τρώει ψωμί μαζί μου, γύρισε τη φτέρνα του εναντίον μου». Όταν ο Σίμων Πέτρος πέφτει στην αγκαλιά του Ιησού, ζητώντας να μάθει, απαντάει: «Είναι εκείνος που θα του δώσω ψωμί, αφού το βουτήξω». Και αφού βούτηξε το ψωμί, το δίνει στον Ιούδα Ισκαριώτη. Και μετά το ψωμί, τότε μπήκε μέσα του ο Σατανάς. Ο Ιούδας πήρε μέσα στη νύχτα το ψωμί και έφυγε.

Στα πρώτα χρόνια το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας συνδυαζόταν με τα κοινά γεύματα, τις «αγάπες». Διαβάζοντας τις Πράξεις των Αποστόλων και τις Επιστολές

του Αποστόλου Παύλου, μπορούμε να κατανοήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες άρχισε να τελείται το μυστήριο. Οι πιστοί συγκεντρώνονταν αποβραδís σε κάποιο σπίτι: «Ήρθαμε στην Τρωάδα όπου και μείναμε επτά μέρες». Την πρώτη μέρα της εβδομάδας οι μαθητές ήταν συγκεντρωμένοι για την κλάση του άρτου... Υπήρχαν λαμπάδες στο ανώγειο... Αφού ανέβηκε ο Παύλος έκοψε τον άρτο και έφαγε και ύστερα μίλησε στους συγκεντρωμένους και αναχώρησε... Οι πιστοί που έπαιρναν μέρος στις αγάπες προσκόμιζαν τα δώρα τους στην κοινή τράπεζα. Καλάθια με φρούτα, ελαιόλαδο για το άναμμα των λύχνων, αλεύρι, ψωμί και κρασί. Οι Απόστολοι έπαιρναν τον άρτο και τον οίνο, τα ευλογούσαν και ερμήνευαν στους πιστούς το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Σκηνές παρόμοιες εξελίσσονται και σήμερα στην Ορθόδοξη Εκκλησία μας. Στην ευλογία των άρτων σε πολλά μέρη του κόσμου θα δούμε πολλές φορές φρούτα και ιδιαίτερα σταφύλι να τους συνοδεύουν.

Επίσης στις Πράξεις των Αποστόλων (2: 42) ο Πέτρος μιλά για την Πεντηκοστή και τον Αναστάντα Κύριο. Την ημέρα εκείνη βαπτίστηκαν τρεις χιλιάδες. Κι' έμειναν με καρτερία και πίστη στη διδασκαλία των Αποστόλων και στην μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς και στο κόψιμο του άρτου (τη Θεία Ευχαριστία) και στις προσευχές. Οι πιστοί βρίσκονταν ενωμένοι και αφοσιωμένοι στο ναό και αφού έκοβαν τον άρτο σε σπιίπα, έτρωγαν μαζί με αγαλλίαση και απλότητα καρδιάς (20: 7). Την Κυριακή, λοιπόν, ενώ ήταν συγκεντρωμένοι οι μαθητές για να κόψουν τον άρτο, ο Παύλος μιλούσε μαζί τους, επειδή επρόκειτο ν' αναχωρήσει την άλλη μέρα και μάκρυνε περισσότερο την ομιλία του μέχρι τα

μεσάνυχτα. Εκεί, αφού ανήστησε τον Ευτύchio που έπεσε νεκρός από βαθύ ύπνο, έκοψε τον άρτο και έφαγε και μίλησε αρκετά ακόμη μέχρι την αυγή.

Ζύμη-βασιλεία του θεού

Η Βασιλεία των ουρανών ομοιάζει με ζύμη, που την πήρε μία γυναίκα, την ανακάτεψε μέσα σε αλεύρι πάνω από 30 κιλά έως ότου η ζύμη έγινε έτοιμη για ψωμί (Μτ 13: 33). Μικρή ποσότητα ζύμης, κατά τον Απόστολο Παύλο, μετατρέπει σε ένζυμα όλη την ποσότητα του αλεύρου. Για τους Χριστιανούς η Ανάσταση του Ιησού σημαίνει το τέλος της παλαιάς ζύμης, δηλαδή της αμαρτωλής ζωής. Ας θυμηθούμε ότι οι Εβραίοι θεωρούσαν τον άζυμο άρτο ιερό και γιόρταζαν άζυμο Πάσχα. Γι' αυτό, ο Απόστολος Παύλος λέει να εορτάζεται το δικό μας Πάσχα, όχι με ζύμη παλαιά ούτε με ζύμη κακίας και πονηρίας, αλλά με τα άζυμα της ειλικρινείας και αληθείας (Α' Κορ 5: 6-8, Γαλ 5: 9). Οι πιο μεγάλες γιορτές της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας συνδέονται με το προζύμι. Πολλά είναι τα έθιμα και οι συμβολισμοί που συνοδεύουν το προζύμι. Ξεφεύγει όμως από το θέμα μας, γι' αυτό θα παραμείνουμε στην απλή αναφορά του.

Εμφανίσεις του Χριστού και άρτος

Ο Χριστός μετά την ανάστασή του εμφανίζεται πολλές φορές. Σε μερικές από αυτές η συμβολικότητα του άρτου είναι εμφανής. Σε μία από τις εμφανίσεις στους Εμμάους (Ακ 24: 30-35) σε δύο μαθητές του, κάθεται μαζί τους στο τραπέζι, παίρνει τον άρτο, τον κόβει και αφού τους τον μοιράζει εξαφανίζεται. Στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο (21: 9-13) περιγράφεται η εμφάνισή του στη Τιβεριάδα σε έξι μαθητές του. Αφού τους ρωτάει αν έχουνε κάτι για προσφάγι, αυτοί απαντάνε αρνητικά. Ο Χριστός τους λέει να ρίξουν τα

δίκτυα, το οποίο και οι μαθητές κάνουν. Το δίκτυ, χωρίς να σκιστεί, γεμίζει με εκατόν πενήντα τρία ψάρια. «Ελάτε να φάτε», του λέει ο Ιησούς. Έρχονται και εκείνος τους παίρνει το ψωμί και το ψημένο ψάρι και τους το μοιράζει (Ιωα 21: 1-13).

Παροιμίες που σχετίζονται με τον άρτο ή το φαγητό

Στη Βίβλο υπάρχουν παροιμιώδεις φράσεις που σχετίζονται με τον άρτο, που χρησιμοποιούνται ακόμη και στις μέρες μας.

«Με πούλησε για ένα πιάτο φαγητό». Είναι γνωστή η ιστορία του Ησαΐ με τον Ιακώβ. Ο Ησαΐ γυρίζοντας από την πεδιάδα εντελώς εξαντλημένος, ζητάει φαγητό από τον Ιακώβ. Αυτός βρίσκει την ευκαιρία και του λέγει: "Δος μου σήμερα τα πρωτοτόκια σου κι' εγώ θα σου δώσω να φας. Κι' είπε ο Ησαΐ. «Εγώ κοντεύω να πεθάνω από την πείνα... και σε τι με ωφελούν τα πρωτοτόκια;» Αφού ο Ιακώβ τον βάζει να ορκιστεί, του δίνει ψωμί και μαγειρεμένες φακές. Έτσι έμεινε η παροιμιώδης φράση για κάποιο που ανόητα και εύκολα πουλάει τα δικαιώματά του «αντί πινακίου (πιάτου) φακής».

Δουλεύει για ένα κομμάτι ψωμί ή για ένα πιάτο φαγητό. Ένας προφήτης προφητεύει στον Ηλί, ο οποίος εκτιμούσε περισσότερο από το θεό τους γιους του, οι οποίοι δεν σέβονταν τις θυσίες, ότι θα καταστραφεί η οικογένειά του και όποιος απομείνει από τους απογόνους του θα έρχεται να τον προσκυνάει για λίγα χρήματα ή για ένα κομμάτι ψωμί, και θα του λέει: «Βάλε με σε μια από τις ιερατικές υπηρεσίες, για να τρώω ένα πιάτο φαί» (Α' Σαμ 2: 27-36).

Δεν έχει τίποτα άλλο στο μυαλό του παρά το φαγητό. Ο Πετεφρής, σημαντική προσωπικότητα στην αυλή του Φαραώ, εμπιστευθήκε όλα όσα είχε στα χέρια του Ιωσήφ και δε γνώριζε τίποτε από τα δικά

του, ούτε ενδιαφερόταν για τίποτε άλλο, «εκτός από τα φαγητά που έτρωγε». Σήμερα λέμε για τους καλοφαγάδες και κοιλιόδουλους: «Δεν έχουν τίποτα άλλο στο μυαλό τους παρά το φαγητό».

Αυτός που έτρωγε το ψωμί μου. Στους Ψαλμούς απαντάται το εξής εδάφιο. «Γιατί ακόμη και ο δικός μου άνθρωπος, πάνω στον οποίο στηρίξα ελπίδες, αυτός που έτρωγε το ψωμί μου, σήκωσε εναντίον μου τη φτέρνα του; (μου κατάφερε μεγάλο λάκτισμα) (40: 4)». Σήμερα χρησιμοποιείται η ίδια φράση όταν κάποιος εκμεταλλεύεται τους κόπους των άλλων.

Τα δάκρυα έγιναν τροφή μου. Στους Ψαλμούς απαντάται και το εξής εδάφιο: «Τα δάκρυά μου έγιναν για μένα η μόνη τροφή μου (ο άρτος μου) μέρα και νύχτα, καθώς καθημερινά με ρωτάνε: που είναι ο Θεός μου; (41: 4)».

Κατατρώγουν το λαό όπως το ψωμί. Στους υπέροχους Ψαλμούς βρίσκεται και το εδάφιο που ακολουθεί: «Δεν θα βάλουν επιτέλους γνώση όσοι κάνουν την παρανομία; Αυτοί που κατατρώγουν το λαό μου, όπως τρώνε το ψωμί, δεν επικαλέσθηκαν τον Κύριο» (52: 5) ;

Πέρασε από κόσκινο. Σήμερα λέμε ότι κάποιος πέρασε από κόσκινο, εννοώντας ότι ταλαιπωρήθηκε μέχρι να επιτύχει το προσδοκώμενο. Στο Κατά Λουκά Ευαγγέλιο βρίσκουμε το εξής κείμενο. «Μα είπε ο Κύριος; Σίμων, Σίμων να ο Σατανάς, σάς ζήτησε για να σας κοσκινίσει σαν το σιτάρι» (22: 31).

Θα φανεί πού είναι το άχυρο και πού είναι το σιτάρι (Ιερ 23: 28). Εκφραση που σημαίνει ότι θα φανεί ποια είναι η αλήθεια.

Αυτός είναι από καλή ζύμη. Όταν ήρθαν οι μαθητές του απέναντι, ξέχασαν να πάρουν ψωμί και ο Ιησούς τους είπε: «Κοιτάξτε καλά και προσέχετε από τη ζύμη των

Φαρισαίων και των Σαδδουκαίων». Αυτοί όμως συλλογίζονταν μέσα τους, λέγοντας ότι «ψωμιά δεν πήραμε». Καταλαβαίνοντας όμως ο Ιησούς τους είπε: «Τι συλλογίζεσθε μέσα σας, ολιγόπιστοι, ότι δεν πήρατε ψωμιά; Ακόμη ως τώρα δεν καταλαβαίνετε ούτε θυμάστε τα πέντε ψωμιά των πέντε χιλιάδων και πόσα κοφίνια (περισσέυματα) μαζέψατε; Ούτε τα εφτά ψωμιά των τεσσάρων χιλιάδων και πόσα μεγάλα κοφίνια μαζέψατε; Πώς δεν καταλαβαίνετε ότι δεν σας έκανα λόγο για ψωμί, όταν σας είπα να προσέχετε από τη ζύμη των Φαρισαίων και Σαδδουκαίων;» Τότε κατάλαβαν ότι δεν είχε να προσέχουν από τη ζύμη του ψωμιού, αλλά από τη διδασκαλία των Φαρισαίων και Σαδδουκαίων (Ματθαίος 1στ'5). Σήμερα χρησιμοποιούμε ίδιες εκφράσεις, όπως «είναι από καλή οικογένεια».

Κερδίζει το ψωμί του: Ο Αμασίας είπε στον Αμώς: «Οραματιστή, σήκω και φύγε γρήγορα από εδώ και πήγαινε στη χώρα του Ιούδα να προφητέψεις και να κερδίσεις το ψωμί σου εκεί. (Αμ 7: 12) ».

Το ψωμί στις προσευχές-ευχές: Ας δούμε μερικά παραδείγματα από τη Βίβλο όπου αναφέρεται το ψωμί στη προσευχή, τις ευχές ή τις νηστείες.

(α) Είναι συγκινητική η ευχή του Ισαάκ προς τον Ιακώβ όταν τον ευλογεί. «Ο Θεός να σου δώσει από τη δροσιά του ουρανού και από την ευφορία της γης άφθονο σιτάρι και οίνο. Οι λαοί ας εργάζονται για σένα και τα έθνη ας προσκυνούν μπροστά σου. Να γίνεις κύριος των αδερφών σου και της μητέρας σου, οι γιοι να σε προσκυνούν. Καταραμένος να είναι όποιος σε καταριέται και ευλογημένος όποιος σε ευλογεί» (Γεν 27: 28-29).

(β) Ο Ιακώβ, μετά το όνειρό του στη Βαιθήλ, όπου ο Θεός του

απαγγέλλει ότι θα μεριμνήσει γι' αυτό και θα πληθύνουν οι απόγονοί του, αυτός πήρε την πέτρα που είχε βάλει προσκέφαλό του και την έστησε ως στήλη. Έπειτα έχυσε λάδι στην κορυφή της και προσευχήθηκε λέγοντας, «Αν ο Θεός είναι μαζί και με διαφυλάξει στο δρόμο που βαδίζω και μου δώσει ψωμί να φάω και ρούχο να ντυθώ και με βοηθήσει να επιστρέψω, χωρίς να πάθω τίποτα στο σπίτι του πατέρα μου, αυτός θα είναι για μένα ο Κύριος και ο Θεός μου. Κι' αυτή η πέτρα, που την έστησα όρθια, σ' ανάμνηση του γεγονότος, θα γίνει ο θεμέλιος λίθος του ναού του θεού. Κι' από όλα όσα θα δώσει ο Θεός σε μένα, θα προσφέρω το ένα δέκατο (Γεν 29: 18-22).

(γ) Στην υποδειγματική προσευχή του Ιησού προς τον Πατέρα μας «τον εν τοις ουρανοίς», πρώτη επίκλησή του είναι να μας χορηγεί τον «άρτον τον επιούσιον» (Μτ 6: 11, Λκ 11: 3).

(δ) Οι Ισραηλίτες στην έρημο

παραπονούνται στον Μωϋσή ότι πεινάνε, ενώ στην Αίγυπτο είχαν άφθονο κρέας και χορταίνανε από ψωμί. Ο Μωϋσής τους είπε ότι ο Θεός θα τους φροντίσει με κρέας και ψωμί. Έτσι τους έστειλε ορτύκια και μάννα. Μάννα σημαίνει στα εβραϊκά «τι είναι αυτό» γιατί οι Ισραηλίτες, όταν το είδαν, δεν ήξεραν τι ήταν. Ο Μωϋσής τους εξηγεί ότι είναι το ψωμί που τους στέλλει ο Θεός. Ένας λευκός σπόρος κυριάννου (αρωματικό φυτό) που είχε γεύση σαν γλύκισμα από μέλι. Σαράντα χρόνια έτρωγαν οι Ισραηλίτες το μάννα.

(Εξοδος 1στ'4,8,12,15,31,32).

(ε) Η προσευχή χαρακτηρίζει τον Ιησού Χριστό, που πριν τα πάθη μεταβαίνει στο Όρος των Ελαιών.

Όταν ο Χριστός νήστευσε για σαράντα μέρες, ήρθε ο διάβολος να τον πειράξει και του είπε: «Αν είσαι γιος του Θεού, διάταξε να γίνουν αυτές οι πέτρες ψωμιά». Ο Χριστός του απαντά: «Έχει γραφτεί ότι δεν θα ζήσει ο άνθρωπος μόνο με το ψωμί, αλλά και

Ο Θεός στέλνει μάννα στους Ισραηλίτες.

Ο Θεός στέλνει τον άρτο στον Προφήτη Ηλία μέσω ενός κόρακα. Έργο Νίκου Κουκουλίτσα.

με κάθε λόγο που βγαίνει απ' το στόμα του θεού (Μτ 4: 4, Λκ 4: 3-4)».

(στ) Στις μεγάλες νηστείες οι προφήτες δεν έτρωγαν ψωμί. Ο Μωϋσής δεν χρησιμοποίησε νερό και ψωμί για σαράντα μέρες, όταν έμεινε με τον Κύριο και έγραψε τους λόγους της Διαθήκης, τις δέκα εντολές. Κι' όταν κατέβηκε και βρήκε τους Ισραηλίτες να ξεστρατίζουν από το δρόμο του θεού, αφού έσπασε τις πλάκες, ξανανήστευσε σαράντα μέρες το ψωμί και το νερό. Ο Δαβίδ ορκίζεται ότι δεν θα φάγει ψωμί ή τίποτε άλλο, πριν να βασιλέψει ο ήλιος, όταν μαθαίνει το θάνατο του Αβενήρ (Σαμουήλ Β' γ' 35). Τρεις εβδομάδες νήστευε ο προφήτης Δανιήλ, πριν να δει το όραμα του. Τότε «άρτον επιθυμιών ουκ έφαγεν». Δεν έφαγε δηλαδή φαγητό της προκοπής, αλλά κάτι λιτό και πρόχειρο (Δανιήλ, Β' 3).

Άρτος

ως θρεπτικό συστατικό

Είναι πάρα πολλές οι φορές που αναφέρεται ο άρτος ως θρεπτικό στοιχείο στη Βίβλο. Η ζωή των Ισραηλιτών πριν και μετά την εξορία από την Αίγυπτο εξαρτιόταν από το σιτάρι που παρήγαγαν. Στην Αίγυπτο, όπου έζησε ο Ιωσήφ, οι Φαραώ είχαν αρχισιτοποιούς, οι οποίοι επέβλεπαν τα φαγητά που έφτιαχναν οι σιτοποιοί για το Φαραώ. Είναι γνωστή η ερμηνεία του ονείρου του αρχισιτοποιού του Φαραώ από τον Ιωσήφ (Γεν 40:16). Επίσης, στο όνειρο του Φαραώ, τα επτά ατροφικά στάχυα συμβόλιζαν επτά χρόνια πείνας. Το επτά ως συμβολικός αριθμός εκφράζει το αρκετό. Πολλά χρόνια λοιπόν θα ήταν το χρόνια πείνας, γιατί η χώρα θα στερείτο το σιτάρι. Εδώ είναι εμφανής η σημασία του σταχυιού (Γεν 41: 23,27). Ο λαός πεινά

και ο Ιωσήφ ανοίγει τις αποθήκες σιταριού και τις πουλά στους Αιγυπτίους (Γεν 41: 54-46). Όταν η γη δεν παράγει στάχυ, έρχονται από άλλες χώρες στην Αίγυπτο να προμηθευθούν σιτάρι. Έτσι και οι αδελφοί του έρχονται να αγοράσουν από αυτόν σιτάρι για να ζήσει η οικογένειά του Ιακώβ, που η πείνα άρχισε να την καταπονεί (Γεν 42: 2,3,19,25,26, Γεν 43: 1, Γεν 47: 12,15,16,17).

Στοιχεία χρήσης τριμμένου ψωμιού βρίσκουμε στον Ιησού του Ναυή, όπου αναφέρεται, όταν οι Γαβωνίτες θέλουν να τον απατήσουν (9: 9,12). Ο Γεδεών, ο κριτής ο οποίος κλήθηκε από το θεό για να ελευθερώσει το Ισραήλ από τους Μαδιανίτες, αναφέρεται ότι κοπάνιζε σιτάρι μέσα στο πατητήρι, για να το κρύψει από τους Μαδιανίτες (Κρ 6: 12,19-21). Στο ίδιο βιβλίο, στο οποίο περιγράφεται η δράση του Γεδεών, αναφέρεται ένα όνειρο στρατιώτη του, στο οποίο «ένα κρίθινο καρβέλι ψωμί, που κυλούσε μέσα στο στρατόπεδο, έφτασε σε μια σκηνή, τη χτύπησε, την αναποδογύρισε και τη διέλυσε. Αυτό συμβόλιζε το ξίφος του Γεδεών με το οποίο θα νικούσε τους Μαδιανίτες. (7: 13).

Άρτος ως δώρο

Σε πολλά εδάφια της Βίβλου, το ψωμί χρησιμοποιείται ως δώρο. Ο Ιεσσαί, πατέρας του βασιλιά Δαβίδ, στέλνει στο Σαούλ ένα γαϊδούρι φορτωμένο με ψωμιά, ένα ασκί κρασί, κι' ένα κασίκι, γιατί έπαιρνε το γιο του στο παλάτι να παίζει άρπα (Σαμ 10: 3-4). Ο Δαβίδ προσφέρει στο λαό του, όταν μπαίνει η Κιβωτός του Κυρίου στην Ιερουσαλήμ, από ένα γλυκό ψωμί στον καθένα, ένα κομμάτι ψητό κρέας κι' ένα τσαμπί ξηρές σταφίδες (Σαμ Β' 6: 19). Ο Σιβά, ο υπηρέτης του Μεμβιβσοσθέ, οδηγούσε δύο γαϊδούρια σαμαρωμένα και πάνω τους διακόσια ψωμιά, εκατό τσαμπιά ξηρές σταφίδες, εκατό φρούτα της εποχής και ένα σακί

κρασί. Ο βασιλιάς το ρώτησε: "Τι τα θέλεις όλα αυτά"; Ο Σιβά απάντησε: "Τα γαϊδούρια είναι για ν' ανεβαίνει η οικογένειά σου, βασιλιά, το ψωμί και τα φρούτα για να τρώνε οι άντρες σου και το κρασί για να πίνουν όσοι εξαντλούνται στην έρημο". (Σαμ Β' 16: 1). Ο Ιεροβοάμ λέει στη γυναίκα του να πάει να βρει τον προφήτη Αχιά, αφού πάρει μαζί της δέκα ψωμιά, γλυκίσματα κι' ένα δοχείο μέλι (Α' Βασ 14: 3). Η Ταμάρ ζύμωσε και έψησε πίτες στον ετεροθαλή αδελφό της Άμνωμ, που περιποιόταν τον άρρωστο (Σαμ Β' 13: 8-10). Στο βιβλίο των Α' Βασιλειών μαθαίνουμε για τη «μούχλα των σιτηρών».

Ασθένειες των σιτηρών

Μέσα από τη Βίβλο μαθαίνουμε για τις ασθένειες των σιτηρών. Ο Σολομώντας εγκαινιάζει το φερώνυμο ναό του με λόγια ευλογίας. Μεταξύ των άλλων λέει: "Αν πέσει πείνα στη χώρα ή θανατικό, αν έρθει λίβας ή μούχλα των σιτηρών ή ακρίδα κάθε είδους, αν οι εχθροί φτάσουν ως τις πόλεις τους και τις πολιορκήσουν ή έρθει οποιαδήποτε μάστιγα ή αρρώστια, αλλά προσευχηθούν οι Ισραηλίτες, είτε ατομικά είτε ομαδικά, υψώνοντας τα χέρια τους προς το ναό αυτό με τύψεις στην καρδιά τους, τότε εσύ Κύριε, άκουσε από τον ουρανό όπου κατοικείς, συγχώρησέ τους και ενέργησε αποδίδοντας στον καθένα σύμφωνα με τα έργα του (Α' Βασ 9: 37).

Άρτος

για τους φυλακισμένους

Οι φυλακισμένοι λαμβάνουν λίγο νερό και ψωμί (Βασ 22: 27). Ο Ελισσαίος δείχνει μεγάλη επιείκεια στους Σύριους στρατιώτες, που ήθελαν να τον σκοτώσουν. Όταν δε αιχμαλωτίστηκαν κι ο βασιλιάς τού είπε να τους θανατώσει, αυτός απάντησε ότι καλύτερα είναι να τους βάλουν ψωμί και νερό να φάνε και να πιουν και μετά να γυρίσουν στο βασιλιά τους (Β' Βασ 6: 21-23).

Συνεχίζεται